

СЛІДОВА КАРТИНА СТВОРЕННЯ ТЕРОРИСТИЧНОЇ ГРУПИ ЧИ ТЕРОРИСТИЧНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ

TRACE PICTURE OF THE CREATION OF A TERRORIST GROUP OR TERRORIST ORGANIZATION

Мальгіна А.С., аспірант кафедри криміналістики та психології
Одеський державний університет внутрішніх справ

Статтю присвячено визначенню основних елементів слідової картини такого виду злочину терористичної спрямованості, як створення терористичної групи чи терористичної організації, відповідальність за який передбачена статтею 258-3 Кримінального кодексу України. У дослідженні з огляду на основні теоретичні напрацювання про сліди злочину описано основні ідеальні та матеріальні сліди, які утворюються під час вчинення цього виду кримінального правопорушення. Крім того, звернено увагу на складність установлення та вилучення слідчими таких слідів у зв'язку з відсутністю фізичного доступу слідчих органів досудового розслідування до місця вчинення злочину.

Автор звертає увагу на те, що нині тероризм становить одну з найбільших і найсерйозніших загроз як громадській, так і національній безпеці нашої держави, що пов'язано зі злочинною діяльністю на Сході України незаконних збройних формувань так званих Донецької народної республіки та Луганської народної республіки. Серед облікованих за органами безпеки кримінальних проваджень один з основних масивів становлять провадження, що кваліфіковано за ознаками створення терористичної групи чи терористичної організації. Незважаючи на значні практичні напрацювання слідчих у цьому напрямі, у вітчизняній науці питання криміналістичної характеристики цього виду злочину, зокрема такого її елементу, як слідова картина, приділено недостатньо уваги, тому в сучасних умовах дослідження елементів слідової картини створення терористичної групи чи терористичної організації є актуальним для висунення слідчих версій, розроблення дієвої методики розслідування цієї категорії кримінальних правопорушень та встановлення всіх обставин вчинення злочину, що прямо впливає на проведення ефективного досудового розслідування.

Ключові слова: терористична група, терористична організація, слідова картина, сліди, матеріальні сліди, ідеальні сліди.

The article is devoted to determining the main elements of the trace picture of such type of terrorist crime as the creation of a terrorist group or terrorist organization, the responsibility for which is provided by Article 258-3 of the Criminal Code of Ukraine. The study, guided by the main theoretical developments on the traces of the crime, describes the main ideal and material traces that are formed during the commission of this type of criminal offense. In addition, attention was drawn to the difficulty of establishing and removing such traces by investigators due to the lack of physical access of the investigative bodies of the pre-trial investigation to the crime scene.

The author draws attention to the fact that currently terrorism is one of the biggest and most serious threats to both public and national security of our country, due to the criminal activities in Eastern Ukraine of illegal armed groups of the so-called Donetsk People's Republic and Luhansk People's Republic. Among the criminal proceedings, which are reported by the security authorities, one of the main arrays is the proceedings, which are qualified on the grounds of committing the creation of a terrorist group or terrorist organization. Despite the significant practical work of investigators in this direction, the issue of forensic characteristics of this type of crime, including such an element as the trace picture, is given insufficient attention in domestic science. Therefore, in modern conditions, the study of the elements of the trace picture of the creation of a terrorist group or terrorist organization is relevant for the development of investigative versions, development of effective methods of investigating this category of criminal offenses and establishing all the circumstances of the crime that directly affects an effective pre-trial investigation.

Key words: terrorist group, terrorist organization, trace picture, traces, material traces, ideal traces.

Постановка проблеми. У 2014 році наша країна стикнулася з проблемою тероризму у зв'язку з бойовими діями на Сході України, що становить загрозу громадській та національній безпеці.

Перед правоохоронними органами постали дуже серйозні виклики під час розслідування злочинів терористичної спрямованості, оскільки раніше злочини такої категорії були вкрай рідкісним явищем, а слідчі не мали необхідного досвіду, щоб оперативну, ефективно та якісно розслідувати цю категорію злочинів. Якщо ми говоримо конкретно про створення терористичної групи чи терористичної організації, то, відповідно до статистичних даних, які містяться на офіційному сайті Офісу Генерального прокурора, за слідчими органами безпеки у 2013 році обліковано лише одне кримінальне провадження, кваліфіковане за статтею 258-3 КК України. Для порівняння, вже у 2014 році цей показник збільшився до 427 кримінальних проваджень, у 2015 році він становив 567, у 2016 році – 304, у 2017 році – 248, у 2018 році – 172, у 2019 році – 157, станом на жовтень 2020 року зареєстровано 110 кримінальних проваджень із зазначеною вище кваліфікацією [1].

Під час вчинення злочину, зокрема створення терористичної групи чи терористичної організації, так чи інакше відбувається зміна навколишньої обстановки та залишаються характерні сліди його вчинення, сукупність та локація яких є одними з найбільш інформативних елементів криміналістичної характеристики, що називається слідовою картиною. Правоохоронні органи повинні своєчасно виявити, вилучити та дослідити сліди вчинення злочину

зادля проведення ефективного досудового розслідування, встановлення усіх обставин його вчинення та висунення слідчих версій.

Для підвищення ефективності розслідування створення терористичної групи чи терористичної організації і формування дієвої методики його розслідування важливо й доцільно дослідити та описати основні елементи слідової картини кримінального правопорушення, передбаченого статтею 258-3 КК України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню теоретичних засад про сліди злочину у криміналістиці приділяли увагу Р.С. Белкін, Г.Л. Грановський, Г. Гросс, О.І. Дікунов, Р.Г. Домбровський, А.В. Іщенко, В.О. Коновалова, М.В. Салтевський, В.Ю. Шепітько, І.Н. Якимов та інші вчені.

Дослідженню злочинів терористичної спрямованості та суміжних з ними складів злочинів за криміналістичним напрямом присвячено роботи Р.М. Дударця «Розслідування створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань», І.О. Криворучка «Протидія діяльності терористичних організацій в Україні засобами кримінальної юстиції», М.В. Савчука «Організаційно-тактичне забезпечення розслідування терористичних актів, вчинених з використанням вибухових пристроїв», О.Г. Чорного «Сліди вибуху як складова криміналістичної характеристики типової картини злочинів терористичної спрямованості» тощо.

Однак, на нашу думку, у вітчизняній науці дослідженню елементів криміналістичної характеристики створення

терористичної групи чи терористичної організації, зокрема слідової картини цього виду злочину, приділено недостатньо уваги, хоча сьогодні найбільший масив кримінальних проваджень, що розслідуються органами безпеки за ознаками вчинення злочинів терористичної спрямованості, кваліфіковано саме за статтею 258-3 КК України. Саме тому це питання потребує висвітлення насамперед із практичної точки зору.

Метою дослідження є надання характеристики слідової картини створення терористичної групи чи терористичної організації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для визначення типової слідової картини створення терористичної групи чи терористичної організації перш за все необхідно звернутися до визначення понять «слід» та «слідова картина» у криміналістиці.

Поняття «слід» у криміналістиці розглядається як будь-які зміни у навколишньому середовищі, які так чи інакше пов'язані з подією злочину.

У сучасній криміналістиці поняття сліду розглядається у широкому та вузькому значеннях. У широкому розумінні сліди – це різні матеріальні наслідки, події, зміни об'єкта та речової обстановки, що виникли у зв'язку з підготовкою, вчиненням і приховуванням кримінального правопорушення [2, с. 98]. Крім того, на думку М.В. Салтевського, слідами в широкому значенні є не тільки матеріальні предмети, але й ідеальні відображення, тобто сліди пам'яті (уявні образи) [3, с. 112]. Під слідами у вузькому значенні розуміють сліди-відображення, що утворюються за безпосереднього контакту принаймні двох об'єктів, тобто такі остаточні явища, які являють собою матеріально фіксовані відображення на одному об'єкті зовнішньої будови іншого об'єкта [2, с. 99]. Сліди у вузькому значенні вивчає такий розділ криміналістики, як трасологія.

У криміналістиці сліди злочину в широкому розумінні традиційно класифікують на два види, а саме ідеальні сліди; матеріальні сліди [3, с. 112; 2, с. 98; 4, с. 57; 5, с. 308].

Найбільш влучне визначення поняття «ідеальні сліди», на нашу думку, надав Д.В. Затенацький, який вважав, що ідеальні сліди – це сліди у свідомості людини, що являють собою специфічну форму вищого рівня психічного, цілеспрямованого, активного, вибіркового відображення, здійснюваного у чуттєво-раціональній формі, в результаті якого формується відносно адекватний, суб'єктивно-об'єктивний «відбиток», тобто уявний образ у пам'яті людини, заснований на раніше сприйнятій інформації, що є формою збереження відповідної інформації [6, с. 21–22].

До матеріальних слідів, як слушно зазначає М.В. Салтевський, відносять сліди-відображення, сліди-предмети, сліди-речовини. Відповідно, слідами-відображеннями є матеріальні копії слідоутворюючих об'єктів, локальні та периферійні (наприклад, сліди пальців рук, сліди ніг, сліди взуття). Слідами-предметами є всі матеріальні предмети, які мають усталену зовнішню форму (наприклад, недопалок, капелюх, ніж, гільза, документ, залишені на місці злочину, а також частини цілого). Слідами-речовинами є частини (об'єми) цілої сипкої, рідкої, газоподібної речовини (наприклад, плями крові, частки пилу, бруду, запахів речовини) [3, с. 119].

Сліди є складовими частинами такого елемента криміналістичної характеристики злочину, як слідова картина. При цьому в криміналістиці не існує єдиного визначення поняття «слідова картина». Проаналізувавши погляди вчених-криміналістів [2, с. 431; 7, с. 344; 8, с. 238–239] на питання визначення цього поняття, можемо дати висновок, що слідова картина – це сукупність взаємопов'язаних матеріальних та ідеальних слідів, які відображають механізм злочину та дії учасників на момент його вчинення.

Для визначення слідової картини створення терористичної групи чи терористичної організації необхідно звернутися до форм об'єктивної сторони цього злочину, зазначених у статті 258-3 КК України:

- 1) створення терористичної групи чи терористичної організації;
- 2) керівництво такою групою чи організацією;
- 3) участь у ній;
- 4) організаційне чи інше сприяння створенню або діяльності терористичної групи чи терористичної організації [9].

Насамперед слід виділити ідеальні сліди як один з основних елементів типової слідової картини створення терористичної групи чи терористичної організації, тобто показання свідків, потерпілих, підозрюваних, обвинувачених, експертів, отримані в ході досудового розслідування під час проведення допиту, а також інформація, отримана від таких осіб в ході пред'явлення для впізнання, слідчих експериментів та негласних слідчих (розшукових) дій.

Під час дослідження матеріалів кримінальних проваджень щодо створення терористичної групи чи терористичної організації нами було відзначено, що однією з ключових проблем у ході розслідування цього злочину є відсутність фізичного доступу слідчих до безпосереднього місця вчинення злочину. Так, з матеріалів кримінальних проваджень, зареєстрованих за статтею 258-3 КК України, та відповідних судових рішень ми бачимо, що місцем вчинення цього злочину є зазвичай тимчасово окупована територія Донецької та Луганської областей, де підозрювані та обвинувачені беруть участь у незаконній діяльності так званих Донецької народної республіки та Луганської народної республіки.

У зв'язку з цим показання, які мають значення для кримінального провадження, слідчі можуть отримати двома способами, а саме від родичів, друзів та знайомих, які перебувають на території, підконтрольній Україні; шляхом проведення допиту осіб, які знаходяться на невідконтрольній території України, у режимі відеоконференції відповідно до вимог статті 232 Кримінального процесуального кодексу України [10]. Також важливу інформацію можуть надати особи, які, відповідно до частини 2 статті 258-3 КК України, були звільнені від кримінальної відповідальності за діяння, передбачені частиною першою цієї статті (крім організатора й керівника терористичної групи чи терористичної організації), у зв'язку з тим, що добровільно повідомили правоохоронному органу про відповідну терористичну діяльність, сприяли її припиненню або розкриттю злочинів, вчинених у зв'язку зі створенням або діяльністю такої групи чи організації. Такі особи можуть надати відомості про керівників, організаторів та учасників незаконних збройних формувань, місця їх перебування, контактні дані, місця дислокації військових підрозділів, тренувальних таборів, інших стратегічно важливих об'єктів так званих ДНР та ЛНР, військову техніку та зброю, яку використовують такі підрозділи.

Також слід зазначити, що, за статтею 258-3 КК України, до кримінальної відповідальності можуть притягатися не лише учасники незаконних збройних формувань, але й посадові та службові особи органів влади, місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій самопроголошених «ЛНР» та «ДНР», особи, які знаходяться нині на підконтрольній Україні території, але тим чи іншим чином сприяють незаконній діяльності «ДНР» та «ЛНР», що також впливає на формування слідової картини цього кримінального правопорушення.

Слід відзначити, що з огляду на практичний досвід досудове розслідування у кримінальних провадженнях за ознаками створення терористичної групи чи терористичної організації здійснюється відносно осіб, які безпосередньо є членами саме незаконних збройних формувань так званих ДНР та ЛНР, тому з огляду на вищезазначені особливості серед елементів слідової картини створення терористичної групи чи терористичної організації можна виділити такі матеріальні сліди:

- 1) амуніція, форма одягу, символіка, відзнаки, нашивки, погони, інші знаки розрізнення, що вказують на

приналежність до того чи іншого підрозділу так званих ДНР та ЛНР та участь у їх незаконній діяльності;

2) документи, видані органами так званих ДНР та ЛНР, а саме військові квитки, накази про призначення на посади та звільнення з посади, розпорядження, нормативно-правові акти, грамоти, подяки, паспорти, посвідчення осіб, списки осіб, які проходили підготовку, лікування, тренування у закладах та установах так званих ДНР та ЛНР, будь-які інші документи, які містять реквізити підприємств, установ, організацій самопроголошених «ДНР» та «ЛНР»; до документів як елементів слідової картини створення терористичної групи чи терористичної організації можна віднести топографічні карти місцевості, різноманітні фотознімки, що можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження;

3) інформація із соціальних мереж, що містять фотозображення, відео- та аудіозаписи, текстову інформацію, що підтверджують причетність особи до вчинення того чи іншого злочину, зокрема створення терористичної групи чи терористичної організації; на фотозображеннях та відеозаписах можуть бути відображені населені пункти, тренувальні центри, місця дислокації підрозділів на території самопроголошених так званих ДНР та ЛНР, керівники, організатори, учасники, пособники цих незаконних збройних формувань, військова техніка, зброя, документи, що вказують на причетність тих чи інших осіб до вчинення зазначеного злочину; крім того, за допомогою соціальних мереж можна встановити контактних осіб, з якими підозрювана або обвинувачувана особа підтримує зв'язок, та інших учасників терористичних угруповань для подальшого проведення допитів таких осіб;

4) інформація, що міститься у засобах електронного зв'язку, комп'ютерній техніці, на інших електронних носіях інформації; на цих пристроях, як і на сторінках у соціальних мережах, можуть міститися номери телефонів, електронні пошти, інші контактні дані осіб, які в подальшому можуть надати ту чи іншу інформацію щодо обставин вчинення створення терористичної групи чи терористичної організації; фотозображення, сканкопії, текстові файли з документами, виданими органами та установами самопроголошених ДНР та ЛНР; електронна переписка щодо обставин вчинення зазначеного злочину; фотозображення з учасниками, зброєю, військовою технікою, символікою, іншими відмітними знаками незаконних збройних формувань «ДНР» та «ЛНР» тощо;

5) інформація із серверів суб'єктів підприємницької діяльності, що надають послуги мобільного зв'язку, володіють інформацією про вхідні й вихідні з'єднання абонентів мобільних номерів телефону, текстові повідомлення (SMS, MMS тощо), місцезнаходження абонентів під час телефонних з'єднань номерів мобільних телефонів, номери базових станцій у момент з'єднань, дату, час,

тривалість з'єднань, ІМЕІ-номери терміналів мобільного зв'язку, до яких було підключено зазначені телефонні номери мобільних телефонів, а також відомості про абонентів мобільних номерів телефонів; ця інформація, крім іншого, використовується для підтвердження факту перебування особи на тимчасово окупованій території Донецької та Луганської областей;

6) озброєння, додаткове обладнання до нього (наприклад, кобура, патронташ), військова та інша техніка з відповідним маркуванням, що наявні у підрозділах цих незаконних збройних формувань так званих ДНР та ЛНР; військова техніка й транспортні засоби є слідами-предметами, що залишають зміни у навколишньому середовищі у вигляді слідів-відображень, таких як сліди шин, сліди виступних і відокремлених частин транспортних засобів, сліди паливно-мастильних матеріалів; під час дослідження того чи іншого виду зброї можна встановити інформацію щодо причетності особи до підрозділу, на озброєнні якого перебуває така зброя за відповідним маркуванням; якщо ми говоримо про тренувальні центри, в яких здійснюється військова підготовка учасників так званих ДНР та ЛНР, то на тренувальних полігонах також залишаються сліди пострілу та дії холодної зброї на мішенях, відстріляні гільзи, інші сліди використання вогнепальної зброї.

Крім того, на електронних засобах зв'язку, комп'ютерній техніці, інших електронних носіях інформації, зброї, військової техніці, транспортних засобах можуть залишатися сліди пальців рук осіб, причетних до створення терористичної групи чи терористичної організації.

Однак, як нами вже зазначалось раніше, встановлення та вилучення більшості цих слідів органами досудового розслідування є неможливим, оскільки вони утворюються безпосередньо на місці вчинення злочину, тобто на тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганської областей, куди слідчі не мають фізичного доступу.

Висновки. Таким чином, слідова картина створення терористичної групи чи терористичної організації з огляду на практичний досвід є сукупністю матеріальних та ідеальних слідів, які варіюються залежно від форми, часу, способу, обстановки вчинення цього виду кримінального правопорушення та осіб, які його вчинили. Водночас з урахуванням широкої палітри слідів вчинення створення терористичної групи чи терористичної організації головною проблемою для органів досудового розслідування є відсутність у слідчих фізичного доступу для встановлення та вилучення більшості слідів цього кримінального правопорушення у зв'язку з їх утворенням на непідконтрольній Україні території, тому вивчення слідової картини створення терористичної групи чи терористичної організації потребує подальшого дослідження та систематизації для ефективного проведення досудового розслідування та притягнення винних до відповідальності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Офіс Генерального прокурора : офіційний веб-сайт. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/1stat> (дата звернення: 24.11.2020).
2. Пясковський В.В., Черноус Ю.М., Іщенко А.В., Алексеев О.О. та ін. Криміналістика : підручник. Київ : Центр учбової літератури, 2015. 544 с.
3. Салтевський М.В. Криміналістика : підручник : у 2 ч. Ч. 1. Харків : КонСУМ ; Основа, 1999. 416 с.
4. Белкин Р.С. Курс криминалистики : в 3 т. Москва : Юристъ, 1997. Т. 2 : Частные криминалистические теории. 464 с.
5. Белкин Р.С. Курс криминалистики : учебное пособие для вузов. 3-е изд., доп. Москва : ЮНИТИ-ДАНА ; Закон и право, 2001. 837 с.
6. Затенацький Д.В. Ідеальні сліди в криміналістиці (техніко-криміналістичні та тактичні прийоми їх актуалізації) : монографія / за ред. В.Ю. Шепітька. Харків : Право, 2010. 160 с.
7. Шеремет А.П. Криміналістика : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. 2-ге вид. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 472 с.
8. Благута Р.І., Сибірна Р.І., Бараняк В.М. та ін. Криміналістика : навчальний посібник / за заг. ред. Є.В. Пряхіна. Київ : Атіка, 2012. 496 с.
9. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131.
10. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88.